

Včasná péče: O školních výsledcích se rozhoduje už předtím, než děti začnou chodit do školy

Mgr. Věra Havlíková

Většina rozdílů ve školních výsledcích vzniká ještě před nástupem do školy. Základní škola je už nedokáže dohnat – spíše je fixuje a prohlubuje. Výzkumy z mnoha zemí potvrzují, že rané dětství je klíčovým obdobím pro rozvoj motivace, kompetencí i předpokladů pro celoživotní vzdělávání. Co zajistit, aby mohlo každé dítě naplno rozvinout svůj potenciál? Jak mohou MŠ podpořit vzdělávací úspěch všech dětí? Odpovídá advokační expert Platformy pro včasnou péči Petr Pabian.

Proč tato studie vznikla?

Cílem studie je především jasně ukázat, že předškolní období je rozhodující pro budoucí vzdělávací výsledky dětí. Když děti prožijí rané dětství **v méně podnětném prostředí**, zásadně to omezuje jejich možnosti na úspěch ve škole. Studie shrnuje výzkumy z celé řady zemí, které sledují rozvoj schopností a dovedností dětí – psychomotorických, kognitivních, sociálních a dalších – od narození do dospívání.

Z těchto výzkumů vyplývají tři hlavní závěry. První z nich velmi dobře známe i z českého prostředí: na konci základní školy jsou mezi dětmi velké rozdíly podle toho, jaké vzdělání a ekonomické zázemí mají jejich rodiče. Za druhé, tyto rozdíly mezi dětmi z různého prostředí **nejsou vrozené**: když výzkumy sledují vývoj dětí během prvního roku, ukazují žádné nebo jen velmi malé rozdíly mezi dětmi z různého rodinného prostředí. A konečně za třetí, většina rozdílů mezi dětmi se vytváří už v předškolním věku a základní škola je nedokáže překonat, naopak je často **pouze zakonzervuje**.

Cílem bylo dát odborné i politické veřejnosti i praktikům důkazy o tom, proč má smysl systematicky investovat do kvalitní a dostupné podpory dětí a rodin v raném dětství – je to totiž jedna z nejvýnosnějších investic do budoucnosti naší společnosti.

Jak vnímáte roli mateřské školy v prevenci vzdělávacích nerovností vznikajících v raném dětství?

Mateřská škola může poskytovat bezpečné a podnětné prostředí a individualizovanou pedagogickou podporu

dítěte. Jedním z hlavních závěrů studie je proto potřeba lepší podpory MŠ jako klíčové součásti systému včasné péče.

Z výzkumů vyplývá, že během prvních pěti let nezvratně ztrácíme potenciál řady socioekonomicky znevýhodněných dětí. Co to znamená?

Především je užitečné zopakovat, že vzdělávací nerovnosti vzniklé v předškolním věku už základní školy neumí dobře překonat. Současně výzkumy ukazují, že dovednosti a kompetence

” Systematická investice do kvalitní podpory v raném dětství je jedna z nejvýnosnějších investic do naší společnosti.

všem dětem. Díky tomu pomáhá **předcházet vzniku nerovností** mezi dětmi pocházejícími z různých společenských vrstev. Mateřská škola tak může klíčovým způsobem zlepšovat možnosti naplnění a rozvoje potenciálu každého

dítěte před nástupem do školy jsou více **ovlivněné prostředím**, ve kterém děti vyrůstají, než jejich počátečním potenciálem. Zatímco nejlepší děti z nejchudších rodin mají v prvním roce života podobné skóre jako nejlepší děti

z ostatních rodin, v předškolním věku už zaostávají i za nejhoršími dětmi z nejlépe situovaných rodin. Proto je **včasná podpora rozhodující**: když dokážeme zlepšit podmínky dětí z méně podnětného prostředí, umožníme jim udržet a rozvinout jejich potenciál, z čehož bude mít ve výsledku **prospěch celá společnost**.

Jak se v dospělosti projeví to, že dětem v předškolním věku zajistíme možnost vyrůstat v bezpečném a podnětném prostředí?

Dlouhodobé studie jasně ukazují, že když dětem ze znevýhodněného prostředí zajistíme podnětné a bezpečné prostředí, například **pravidelnou docházkou do MŠ**, výrazně to zlepší jejich životy. Kvalitní podpora v raném dětství vede k lepšímu vzdělání, to vede k lepšímu zaměstnání, vyšším příjmům a nižší závislosti na sociálních dávkách; navíc vede také **k lepšímu zdraví** – tělesnému i duševnímu – nebo nižší míře kriminality. Naopak rané dětství prožité v nepodnětném prostředí zvyšuje riziko školního neúspěchu, nižších příjmů a nezaměstnanosti, horšího fyzického a duševního zdraví a také riziko trestné činnosti.

Jako společnost si proto můžeme vybrat, do čeho vložíme finanční prostředky – jestli do zajištění bezpečného a podnětného prostředí pro všechny děti, anebo do řešení všech negativních následků v dospělosti, které je navíc mnohem dražší.

Velká část veřejnosti podceňuje význam předškolního vzdělání a neumí si představit, že by mohlo být rozhodující pro celý jejich následující život. Co tak důležitého si děti v předškolním věku potřebují osvojit, aby pak mohly být úspěšné ve škole i v životě?

Připomenu známý fakt: v prvních letech života je mozek dítěte nejvíce schopen rozvíjet se a učit se nové věci – 90 procent růstu mozku se odehraje do pěti let. Zkusím pro vysvětlení dvě metafory:

• Kdyby vzdělávání dítěte bylo jako stavba domu, předškolní vzdělávání a péče dává domu základy – základní, střední a vysoké školy pak na těchto základech mohou stavět obytná poschodí. Při povrchním pohledu vidíme jen tato nadzemní podlaží. Víme, že

dodenně používáme – prohlížeč, editor dokumentů či přehrávač hudby mohou opět posloužit jako metafora školních předmětů. Bez kvalitního harddisku a operačního systému, které se rozvíjí v předškolním věku, si však žáci nemohou kvalitně osvojit školní předměty.

” **Dovednosti a kompetence dětí před nástupem do školy jsou více ovlivněné prostředím, v němž vyrůstají, než jejich počátečním potenciálem.**

na prvním stupni se děti naučí číst a psát, později na druhém stupni fyziku či dějepis. Ale rozhodující částí domu zůstávají základy: když má dítě **z raného věku kvalitní základy**, je možné na nich stavět do velké výšky. Pokud jsou ale základy z předškolního věku zanedbané, dům se při pokusu o stavbu vyšších pater zhroutí.

• Kdyby vzdělávání dítěte bylo jako počítač, v předškolním období vzniká jak hardware – mozek, tak operační systém. Při povrchním pohledu opět vidíme jen jednotlivé aplikace, které kaž-

Konkrétním příkladem „operačního systému“, který se rozvíjí právě v předškolním období, jsou tzv. **exekutivní funkce**. Jedná se o soubor dovedností, které dětem i dospělým **umožňují dosahovat cíle** díky organizování myšlenek, stanovení priorit, plánování kroků, přizpůsobování změnám nebo potlačení rušivých impulsů. Tato součást lidského „operačního systému“ je samozřejmě klíčová nejen ve škole, ale také v zaměstnání a ve všech oblastech života. A rozhodujícím obdobím jejího rozvoje je pár předškolních let,

právě proto je tak důležité, zda mají děti v tomto období vhodné prostředí pro její rozvoj

Máte nějaká doporučení, jak může MŠ takové bezpečné a podnětné prostředí pro děti vytvářet?

Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání obsahuje všechno, co je potřeba, zejména důraz na „spontánní učení, probíhající zejména v rámci hry, kterou se dítě zabývá na základě svého zájmu a vlastní volby“.

Jak může MŠ identifikovat děti, které potřebují zvýšenou podporu?

Identifikace by měla být kontinuální a může vycházet z procesu pedagogického diagnostikování, který v mateřských školách už probíhá. Vhodné je **pozorování dítěte v běžných činnostech** – hra, komunikace, sebeobsluha –, strukturované screeningové nástroje tam, kde je to vhodné, a pravidelná spolupráce s rodiči, zdravotními a sociálními službami. Důležité je zaměřit se na funkční projevy – **jak dítě funguje**

v každodenním prostředí – a vycházet z více zdrojů informací – pedagog, rodič, zdravotník. Včasné zapojení podpůrných služeb a cílené intervence, například skupinové jazykové aktivity či práce na seberegulaci, snižují riziko, že potřeby dítěte zůstanou přehlédnuté.

Co byste popřál pedagogům pro podporu jejich práce?

Přál bych jim především více ocenění pro jejich práci, která je mnohem důležitější, než většina veřejnosti, bohužel i té odborné, vůbec tuší – jak pro budoucnost dětí, tak celé společnosti.

Autorka rozhovoru spolupracuje externě s redakcí a je advokační specialistkou v organizaci SOFA.

Petr Pabian

Pracoval s nejmenšími dětmi v centru porodní asistence, v jeslích nebo v rodinném centru. Na Univerzitě Pardubice vedl Katedru sociálních věd, jako člen odborného panelu MŠMT se podílel na přípravě strategie vzdělávání 2020. V Platformě pro včasnou péči koordinuje přípravu a prosazování systémových změn.

Platforma pro včasnou péči zastřešuje více než 60 organizací podporujících nejmenší děti a jejich rodiny – zejména služby pro ohrožené rodiny a mateřské školy, ale také zástupce zřizovatelů nebo pracovníce OSPOD. Web vcasnapece.cz/ zahrnuje mapu organizací a služeb, aktuality o úspěšné podpoře předškolního vzdělávání i přehled výzkumů o raném dětství.